

**ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ В МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ
ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА**

У статті розглядаються соціально-педагогічні проблеми формування правової культури майбутніх працівників органів внутрішніх справ у сучасних. Показано взаємозв'язок правосвідомості з правовою культурою працівника органів внутрішніх справ. Доведено, що права культура майбутнього фахівця повинна бути вищою в порівнянні з правовою культурою інших громадян і залежить від правової культури суспільства; права культура вища там, де людина і держава виступають як рівноправні партнери.

Ключові слова: права культура, правосвідомість, працівник органів внутрішніх справ, соціально-педагогічна проблема, правоохоронна діяльність.

Постановка проблеми. У сфері правоохоронної діяльності дослідження правової культури диктується необхідністю вирішувати складні і відповідальні завдання з охорони прав та інтересів людей, забезпечення правопорядку і законності як обов'язкових умов поступального розвитку суспільства зі свободою особистості. Дійсно, процес переходу до нового державно-правового ладу в останні роки набув незворотного характеру, оскільки в країні утвердився юридичний пріоритет прав особистості, Тому особливо важливо з'ясувати, які вимоги слід пред'являти до правової культури співробітника ОВС, щоб забезпечити надійний захист особи і разом з тим - публічний інтерес у зміцненні держави і стабільному правопорядку. Чесне і сумлінне виконання обов'язків правоохоронцями неможливе без високої правової культури, тому її вивчення актуальне в науковому і важливе в практичному відношенні, щоб повною мірою забезпечити надійну систему захищеності інтересів громадян, суспільства і держави від будь-яких форм протиправного свавілля. У таких умовах потрібно створювати сучасну професійну правосвідомість і формувати права культуру майбутніх працівників ОВС, яка ґрунтується на прагненні захистити права державу, яка охороняє гідність і свободу людини.

Аналіз наявних досліджень і невирішених аспектів проблеми. Сьогодні українські та зарубіжні вчені досягли значних результатів у дослідженні цілої низки проблем з професійної підготовки правоохоронців та їх правової культури. Серед них: *методології адаптації курсантів до навчально-виховного процесу* (Г. Васильєв, А. Галімов, В. Райко, М. Козяр, В. Конопльов, О. Назаров, Г. Яворська, В. Ягупов та ін.); *особливості емоційно-вольового становлення особистості курсантів* (М. Ануфрієв, І. Грязнов, А. Галімов, В. Дьяченко, М. Сметанський, М. Козяр, В. Пліско, А. Яворський та ін.); *концепції професійної підготовки майбутніх працівників ОВС* (В. Андросюк, О. Бандурко, В. Барковський, П. Баранов, Г. Васильєв, Г. Запорожцева, Є. Запорожцев, В. Дьяченко, Я. Кондратьєв, А. Лігоцький, А. Морозов, О. Негодченко, О. Скакун, С. Сливка, В. Синьов, О. Столяренко, О. Косаревська, Г. Юхновець та ін.)

Однак, аналіз сучасної теорії і практики підготовки майбутніх правоохоронців показав, що проблема створення системи правової культури майбутніх працівників ОВС ще не була предметом комплексного психолого-педагогічного дослідження.

Мета статті – дослідження соціально-педагогічних проблем формування правової культури в майбутніх працівників органів внутрішніх справ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Права дійсність являє собою особливу область соціального життя суспільства, зумовлена правом, його впливом на суспільні відносини. Права дійсність є різновидом соціальної дійсності і складається з ідеального і мате-

ріального. Область ідеального визначається свідомістю, а область матеріального - соціальною практикою. Стосовно до правової дійсності ідеальне і матеріальне проявляються у правосвідомості, законодавстві, реалізації права і правової культури. Перераховані правові явища взаємозумовлені на рівні закономірностей так, що зміни в одних явищах неминуче призводять до відповідних змін в інших явищах правової дійсності. Суспільна свідомість як явище соціальної дійсності має різні форми: політичну, моральну, національну, естетичну, релігійну, а також правову свідомість. За допомогою зазначених форм суспільної свідомості люди відображають навколишній світ. З допомогою ж правосвідомості відбувається відображення правової дійсності, яке передбачає: осмислення і відчуття необхідності права; оцінку права; усвідомлення необхідності створення розвиненої системи законодавства; осмислення потреби в зміні і доповненні діючих нормативних актів; сприйняття процесу і результатів реалізації права; співвідношення правових цінностей з іншими (моральними, політичними, національними та ін.). Побудова правової держави неможлива без оновлення правової свідомості та правової культури.

Правосвідомість – явище ідеальне, яке являє собою сферу чи область свідомості, що відображає правову дійсність у формі юридичних знань та оцінних відносин до права і практики його реалізації, соціально-правових установок і ціннісних орієнтацій регулюючих поведінку людей в юридично значущих ситуаціях. Це сукупність уявлень і почуттів, поглядів і емоцій, оцінок і установок, що виражають ставлення людей до діючого і бажаного права. Існування права нероздільно пов'язане з волею і свідомістю людей. Вимоги суспільного життя не можуть бути виражені в якості юридичних приписів доти, поки вони не пройдуть через волю і свідомість людей.

У той же час і вплив права на суспільні відносини також здійснюються через волю і свідомість громадян. Усе це і викликає до життя відомий комплекс правових уявлень, почуттів, настроїв, переживань, поглядів та ін. [6].

Одні автори в поняття правової культури включають право, правосвідомість, правові відносини, законність, правопорядок, правомірну поведінку. Інші – пов'язують правову культуру зі станом правового життя суспільства, з досягнутим рівнем юридичних актів та інших текстів правового характеру, а також зі ступенем гарантованості державою свободи поведінки особистості в єдності з відповідальністю її перед суспільством. Треті виходять з того, що правова культура охоплює рівень зрілості правової системи, стан законності, ставлення людей до правових приписів, до закону, до права, правову грамотність широких мас, їх непримирність до фактів правопорушень. Четверті розглядають правову культуру „як результат історичного розвитку інститутів права і правової свідомості представників юридичної еліти та пересічних громадян”. Є й інші уявлення про правову культуру [1, с.15].

У сучасних умовах для визначення соціально-педагогічних вимог для правової культури особистості працівника ОВС величезне значення має морально-правова статистика, оскільки становить значну частину соціальної статистики, на основі якої можна робити різноманітні висновки та аналіз взаємозв'язків. Морально-правова статистика у правоохоронних органах охоплює широке коло проблем, пов'язаних з негативними явищами в суспільстві, вивчає різного роду злочини і правопорушення, а також порушення морально-етичних, дисциплінарних та інших норм правоохоронцями.

Основним критерієм оцінки роботи кожного працівника ОВС повинен стати рівень довіри до нього з боку населення, а не статистичні дані про виявлені факти злочинів та їх розкриття. Як слушно зазначає О. Негодченко „робота міліції залежить від усіх людей, і тому потрібна довіра тих, кого вона захищає. Працівник ОВС повинен поєднувати досвід і професійні навички з бездоганною поведінкою, тобто з повагою до закону і до прав людини”. Результати проведеного ним соціологічного дослідження щодо визначення рівня довіри населення до міліції свідчать, що респонденти нижче оцінюють ті якості працівника ОВС, які характеризують його як помічника, консультанта громадянина (чуйність, освіченість, культура, дисципліна,

сміливість). Підтвердженням довіри населення до працівників ОВС свідчить те, що серед громадян, яким доводилось вирішувати свої проблеми за допомогою працівників ОВС, 19 % відповідали, що повністю задоволені вирішенням своїх питань, 39 % – задоволені частково, 11 % – не задоволені. Останні насамперед акцентували увагу на байдужості та грубості працівників ОВС (відповідно 50 % та 42 %). Найбільша кількість незадоволених вирішенням своїх проблем серед тих, хто мав справу зі слідчими (44 %) та був потерпілим (59 %). Під час опитування 9 % респондентів відзначили, що до них працівники ОВС поставились уважно, а 8 % дотримуються протилежної думки, говорячи про байдуже ставлення до них [7, с.6].

Розглянемо допущені правопорушення дисциплінарної практики працівниками органів внутрішніх справ деяких областей за останні п'ять років.

Результати відомостей щодо дисциплінарних правопорушень працівників ОВС за 2005-2009 роки в Управліннях Міністерства внутрішніх справ України у Житомирській, Вінницькій, Хмельницькій та Тернопільській областях зведено в табл. 1.

Таблиця 1

РОКИ	Кількість співробітників, які допустили порушення службової дисципліни	Порушення виконавської дисципліни	Зловживання службовим становищем.	Грубість, нетактовність у спілкуванні з громадянами	Невихід на службу без поважних причин	Негідна поведінка в побуті	Втрата табельної зброї	Втрата службових документів, спеціальних засобів, майна	Скоєння ДТП	Скоєння ДТП в нетверезому стані	В т.ч. на транспорті		Виявлено співробітників, які зловживають спиртними напоями	В т.ч.		Інші порушення	Виявлено фактів перебування в стані алкогольного сп'яніння	Притягнуто співробітників до дисциплінарної відповідальності	
											на службовому	на власному		на службі	в побуті				
УМВС України у Житомирській обл.																			
2005	690	228	6	5	43	8	-	48	13	3	4	9	6	1	5	74	5	489	
2006	721	243	4	2	39	20	-	59	21	1	6	15	5	1	4	82	9	552	
2007	782	321	3	5	51	18	-	74	18	5	6	12	5	1	4	86	4	601	
2008	812	334	5	6	54	6	-	56	24	3	8	16	7	2	5	79	7	712	
2009	848	369	4	4	72	14	-	61	25	1	8	17	4	1	3	85	8	820	
УМВС України у Вінницькій обл.																			
2005	820	241	8	1	54	6	-	54	15	2	6	9	8	3	5	81	6	510	
2006	790	260	6	2	46	18	-	62	23	1	8	15	4	1	3	74	8	630	
2007	811	328	4	4	62	21	-	84	25	4	10	15	4	1	3	92	5	720	
2008	830	350	5	1	65	11	-	66	22	3	8	14	5	2	3	86	7	952	
2009	854	378	4	3	56	15	-	59	23	1	6	17	3	1	2	83	6	1109	
УМВС України у Хмельницькій обл.																			
2005	630	221	4	4	38	7	-	31	9	2	1	8	3	1	2	46	5	412	
2006	659	219	2	3	34	16	-	43	16	3	6	10	6	2	4	69	5	539	
2007	710	256	5	3	46	14	-	57	18	6	4	14	4	1	5	71	6	581	
2008	779	312	4	5	55	9	-	54	21	4	5	16	7	2	5	74	5	619	
2009	818	342	5	3	68	12	-	58	23	5	3	20	6	2	4	79	7	779	
УМВС України у Тернопільській обл.																			
2005	428	198	2	5	24	5	-	21	5	2	1	4	3	1	2	25	2	256	
2006	443	201	3	2	19	11	-	24	9	3	3	6	2	-	2	38	4	302	
2007	510	212	4	3	28	13	-	32	12	2	4	10	4	1	5	43	3	343	
2008	548	254	4	4	34	10	-	38	19	6	3	16	5	2	3	52	5	402	
2009	631	324	2	5	54	14	-	51	12	3	3	9	4	2	2	68	6	498	

Як ми бачимо, за основними кількісними показниками, кількість правопорушень з року в рік збільшується. Цифри яскраво говорять самі за себе. За деякими показниками правопорушення збільшилися в 1,5-2 рази.

Ось чому в сфері діяльності ОВС, так потрібно працювати над покращенням рівня правової свідомості, правової культури та професіоналізму.

Таким чином, правова культура виявляється не тільки в писаних нормах, тобто в конкретних текстах, й у практиці їх реалізації, виконання. Чим точніше практика застосування права відповідає змісту норм і принципів права, тим вищою правова культура. Правова культура залежить від правової свідомості. Світовий досвід показує, що правова культура вища там, де людина і держава виступають як рівноправні партнери, де існує їх взаємна відповідальність один перед одним [3, с.246].

Правова культура майбутнього фахівця залежить від правової культури суспільства тому і передбачає творче та критичне осмислення правових законів, норм, нормативів з огляду на їх демократичний, моральний та гуманістичний зміст.

В.С. Венедиктов та М.І. Іншин під професією працівника органів внутрішніх справ розуміють сукупність знань, вмінь і навичок, а також його ділових, особистісно-психологічних і моральних якостей, які дозволяють останньому вміло виконувати службові функції на певних посадах в органах та підрозділах системи МВС України [4, с.91]. Можна погодитися з О.В Косаревською, яка розглядає особливості розвитку правосвідомості курсантів, що формуються в період навчання у вищих навчальних закладах МВС України і становлять різнобічну підготовку: *загальна правова підготовка* (одержання фундаментальних правових знань); *спеціальна правова підготовка* — навчання майбутній професії (оперативно-розшукова підготовка, підготовка слідчого та ін.); *загальна фізична підготовка* та ін. [5]. С.С. Сливка зазначає і належні вимоги, що висуваються до майбутнього фахівця ОВС та доповнюють його правову культуру, створюють кодекс його професійної поведінки, стрижнем якої є внутрішнє веління службового обов'язку: *психологічні вимоги* — знання психіки, психічних явищ людини, вміння користуватися психодіагностикою та психокорекцією у ході роботи; *моральні та етичні вимоги* — визначають засвоєння гуманістичних принципів моралі та вміння керуватися ними на практиці; *естетичні вимоги* — виражаються у засобах спілкування, зовнішньому вигляді юриста, знанні службового етикету та ін.); *політичні вимоги* — це в першу чергу — знання політичної стратегії, тактики держави та політичних партій і рухів, бути політично активним та освіченим [8].

Для правосвідомості майбутніх правоохоронців особливого значення набуває ставлення до злочинності і заходів боротьби з нею. У зв'язку з цим розглянемо особливості формування правосвідомості за певними правилами: мати тверду точку зору на злочинну поведінку суб'єктів та осуд посягань на цінності, які охороняються законом; неприпустимість порушень соціальних принципів та правових норм; знання та суворе і неухильне додержання законності, високий рівень оцінки правопорядку й законності; негативну реакцію на злочинність, неприйняття її, переконаність у необхідності активної боротьби з нею; більш високий рівень вимог до санкцій за правопорушення порівняно з іншими законотворчими громадянами: орієнтація на жорсткість покарання; більш високу оцінку власної діяльності і діяльності свого відомства, ніж інших.

Для з'ясування структури правової культури слід мати на увазі, що її реальні елементи складаються під впливом: справжнього уявлення про природу права як регулятора справедливого, загальносоціального, інтегративного, що скеровує суспільні відносини по шляху прогресу; правильного, всеосяжного сприйняття тих принципів права, які виникають в результаті закріплення цінностей регульованих сферою суспільних відносин (морально-правові, політико-правові та ін.); чіткого з'ясування власне-правових принципів як специфічних правових цінностей (юридична точність у визначенні кола суб'єктів правовідносин, їх прав, обов'язків, гарантій, забезпечення єдності прав і обов'язків та ін.); тих цінностей, які пов'язані з мистецтвом фо-

рмулювання правових норм, форм їх вираження (джерел), структури, налагодженої процедури встановлення і реалізації норм права; системи правового виховання; кінцевих загальних юридичних результатів - правової законності та правового порядку [8].

Виключно важливе значення має проблема подолання правового нігілізму співробітника ОВС, його некомпетентності, низького професіоналізму, невміння розібратися в конкретних життєвих ситуаціях, дати їм правильну юридичну оцінку, в результаті чого з'являються незаконні і необгрунтовані рішення. Необхідно відмовитися від підготовки працівників-середнячків, випуску дипломованих фахівців, які не мають належного рівня у своїй професії. Майбутнім професіоналам доцільно викладати юридичні науки на основі плюралізму думки вчених, юридичних шкіл, приділяти увагу розвитку творчого розуміння правових проблем, що виникають у суспільстві, давати їм необхідні практичні навички: виступати публічно, спілкуватися з людьми, грамотно складати юридичні документи та ін.

Зрозуміло, що культура професіонала повинна бути вищою в порівнянні з правовою культурою інших громадян [2].

Поділяючи такий підхід у цілому, вважаємо за необхідне відзначити, що всі наведені функції тією чи іншою мірою пов'язані з функцією забезпечення захисту прав і свобод громадян. Саме ця функція правової культури працівників органів внутрішніх справ становить основу їхньої професійної діяльності.

Для вирішення проблеми покращення якості професійної підготовки працівників ОВС в умовах службової діяльності необхідно суттєво активізувати педагогічні дослідження процесу формування правової культури особового складу МВС України на підставі сучасних педагогічних технологій.

Список літератури:

1. Аграновская Е.В. Правовая культура и обеспечение прав личности: дис. д-ра юрид. наук / Е.В. Аграновская. – М., 1988. – 15 с.
2. Баранов П.П. Профессиональное правосознание работников ОВД / П.П. Баранов // Теоретические проблемы. – М., 1991. – С. 63.
3. Вишневский А.Ф. Общая теория права / А.Ф. Вишневский, Н.А. Горбатюк, В.А. Кучинский. – 2-е изд. – Минск: Тесей, 1999. – 560 с.
4. Венедиктов В.С., Іншин М.І. Статус працівників органів внутрішніх справ України як державних службовців: Наук.-практ. посібник / В.С. Венедиктов, І.М. Іншин. – Х., 2003. – 188 с.
5. Косаревська О.В. Формування професійної правової свідомості курсантів на початковому етапі підготовки у вузі МВС: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. – О., 2003. – 211 с.
6. Матузов Н.И. Теория государства и права: учебник / Н.И. Матузов, А.В. Малько. – Минск: Юристь, 2004. – 512 с.
7. Негодченко О.В. Реформування органів внутрішніх справ у контексті забезпечення прав і свобод людини / О.В. Негодченко // Наук. вісн. Юрид. акад. Мін-ва внутр. справ. – 2003. – № 1. – С.5-12.
8. Сливка С.С. Правове виховання працівників органів внутрішніх справ в сучасних умовах / С.С. Сливка. – Львів, 1991. – 163 с.

ФОРМИРОВАНИЕ ПРАВОВОЙ КУЛЬТУРЫ В БУДУЩИХ СОТРУДНИКОВ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ КАК СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

В статье рассматриваются социально-педагогические проблемы формирования правовой культуры будущих сотрудников ОВД в условиях современного строительства украинского государства. Показана взаимосвязь правосознания с правовой культурой работника органов внутренних дел. Доказано, что правовая культура будущего специалиста должна быть выше по сравнению с правовой культурой других граждан и зависит от правовой культуры общества, а именно: правовая культура выше там, где человек и государство выступают как равноправные партнеры.

Ключевые слова: правовая культура, правосознание, работник милиции, социально-педагогическая проблема, правоохранительная деятельность.

O.A. Zarichans'ky

FORMATION OF THE LAW CULTURE FOR THE FUTURE POLICEMEN AS A SOCIAL AND PEDAGOGICAL PROBLEM

The article deals with socio-pedagogical problems of the legal culture of the future police officers in a modern building of the Ukrainian state. The correlation of justice with the legal culture of the police. Proved that the legal culture of the future expert should be higher compared with the legal culture of others, depending on the legal culture of society, namely: legal culture above where the man and the state act as equal partners.

Key words: legal culture, legal consciousness, police officers, social and educational problem, law enforcement.

